

almas piadosas, tuvieron el mal acierto de resolver el conflicto deliberando, para en adelante, que el sermón de la Inmaculada se predicara por los frailes dominicos y franciscanos, alternando cada año. Cuando este acuerdo llegó á oídos de la Reina, les escribió desde Barcelona, con fecha 31 de enero (1437), manifestándoles su desagrado, «*porque bien sabéis, les decía, que la Orden de Predicadores es la única en el orbe que mantiene tan falsísima opinión, por lo que es de presumir dirá la Virgen María á su hijo Nuestro Señor Jesucristo: Confundantur qui me persequuntur et operiantur confusione*». También despachó letras para los oficiales reales de esa villa confirmando lo dispuesto por sus mayores, imponiéndoles la multa de diez mil florines de oro si eran remisos en cumplirlo, y deseando tener noticias fidedignas de lo ocurrido entre Fr. Agustín y Fr. Andrés, les mandó tomar declaraciones, y escritas enviarlas á Barcelona, para con acierto resolver lo que más conviniera. También en Gerona hubo necesidad de imponer silencio á los enemigos de la pia creencia, y el día 3 de diciembre (1438) escribió al Brazo Real de esa ciudad, para que de nuevo publicaran los edictos y cuidaran de su puntual observancia (1).

FR. FAUSTINO D. GAZULLA, MERCEDARIO.

(Se continuará).

CACIQUISME POLÍTICH EN LO SEGLE XIII

(Continuació)

Los reys d' Aragó en lo segle XIII tenían casa propia en les principals poblacions de sos reyalmes, en conformitat á sa costum de residir temporades en llochs variats.

Quan habitaven alguna vila ó ciutat, hont, si hi tenien casa, no estava convenientment amoblada, era usual, que, los particulars dexessin los mobles y ornamentals que necesitás. Lo qual començá com acte voluntari ó de cortesia dels vehins, y acabá constituhintlos obligació, fins al extrém de legislar sobre açó en lo segle XIII. En 1283, Pere II declará en pro dels jueus de Lleyda, quedar exempts de dexar llurs mobles per arreglar les habitacions reyalas, quan passés á residir en dita Ciutat (65).

Com los palaus reyalas necessitaven qui los guardás y conservás, Jaume I y sos successors, adoptaren lo procehiment d' entregarlos á persones de la sua confiança perque lcs habitassen á precari y los tinguessen en bones condicions. Aixís, lo de Tarragona fou entregat

(1) Diplomas XXXVIII-XXXIX-XL-XLI.

(65) Registre 46, foli 154 (arx. Corona Aragó)

en custodia, en 1284, al ciutadà de Tortosa Sebastià de Montsó, ab obligació de residirhi y cuidar-lo degudament, segons acostumaven fer los qui precedentment l' havien custodiat (66). Aximateix les cases y tores que á Exea possehia lo Rey, se concediren, en 1283, á Diago Perez d' Escaron, juntament ab un credit de 2500 sous jáquesos, per reparacions (67).

També á Camarasa, los Monarques hi possehien alberchs los quals, Pere II, á 17 d' Agost de 1270, concedí á En Pere de Palau permetenti viurehi, á condició que los tingué ben aparellats, fenthi les obres necessaries, á despeses del Sobirá. Emperó quan aquest anés á Camarasa, disposaria de dites cases per sa residència.

Tenim donchs, al batlle Palau, desde 1270, instalat en hu dels millors alberchs de Camarasa, d' hont ja no se 'n mogué fins que en la dita vila hi tingué casa propia. Fou aquesta, una conseqüencia de la sua prosperitat material, féntse-la alçar de planta y obligant á tots los veïns del terme á contribuirhi, ab prestació personal, de lo qual ells se 'n clamaren, pró inutilment.

Les vexacions, que, per excés d' atribucions, cometé En Pere de Palau en sos administrats, durant los vint y vuyt anys, ó més, en que exercí de batlle reyal á Camarasa, consten en gran partida, en lo procés existent en l' arxiu de la Corona d' Aragó, que es lo que 'ns serveix per lo present estudi.

Ab la immunitat de son ofici de batlle, ab lo prestigi que li donava residir en les cases del Rey y ab la ajuda que li prestaren parents y valedors, Palau explotá facilment les menudencies locals. Digne d'esser explicada en primer terme, es la referent á haverse dedicat á vendre vi per son profit, en lo *mes del vet*, sense contradicció de ningú.

La costúm feudal de vedar ó prohibir la pública venda de ví, durant un dels mesos del any, ara podrá semblarnos arbitral, mentres que en son principi responia á una necessitat filla, de les institucions de la Edat Mitjana. No d' altre manera la veuriem extendres per lo reyalme d' Aragó, al ensemps que en lo de França y en aquest darrer, existir encara al entrar la época Moderna, ço es, en 1509 (68).

Com es sapigut, la falta de numerari, en la Edat Mitjana, motivava, que la majoria de les tributacions fossen en especie. Lo vasall donava al Senyor una part dels fruyts, la qual aquest, devia després adincrar no essentli possible consumir-la del tot. En lo pertocant al ví, s' estu-

(66) 1283.—Tradimus et mandamus vobis fidelium sebastiano de monso civi dertusensis Castrum siue palacium nostrum Terrachone tenendum et custodiendum dum nostre placuerit voluntati In hanc videlicet modum quod uos dum nobis placuerit ut dictum est teneatis dictum Castrum et ibidem teneatis domicilium uestrum tenendo dum ibidem permanseritis dictum Castrum condirectum prout alii tenentes illud Castrum istud facere consueverunt. Mandantes etc. XV kalendas februarii. (Registre 46, fol. 457, arx. Aragó).

(67) Registre 46, fól 156 (arx. Aragó).

(68) *Revue des langues romanes*, any 1897, pl. 27.

dià com á manera de convertirlo en diner, establir, que, durant un dels mesos del any, tothom provehis solament en lo çeller del Senyor. En aquesta, com en altres costums feudals filles de la idiosincràcia dels temps, l' abús s' encarregá de presentarla odiosa.

A Camarasa, lo *mes del vet* s' havia ordenat comensés ab l' istiu, per Sant Joan de Juny. Com havem indicat, En Palau ho explotá en profit propi, fins al extrem, de que en dita temporada, com era ell l' únich que 'n venia, exigia lo doble de son preu ordinari.

Pere de Palau, en sa qualitat de batlle reyal, al arribar cada cullita de vi, se quedava ab tota la part del Sobirà, que era la que després, aumentada ab lo producte de sa propia cullita, venia en lo mes del vet.

Altres privilegis ó consuetuts dels senyors jurisdiccionalis en la Edat Mitjana, explotaria lo batlle Palau, en profit propi. Consta que axís ho feu ab lo de percibir la tercera part de les llengües dels bous ó vaques morts en lo maell del terme de Camarasa. Lo dret feudal de percepció de les llengües en aquest terme, estava compartit per parts iguals entre lo Rey, Guillém de Fluviá y lo Senyor de Torroja.

Los carnicers de Camarasa, donaven puntualment dites llengües als criats d' En Pere de Palau, y aquest may rendí á ningú comptes de les que li sigueren entregades, durant los molts anys de la sua administració.

Una altre illegalitat cometé En Palau, que arrencava dels volts del any 1270, en les saleres de Camarasa.

Hi havia, en la part baxa de la vila de Camarasa, un pou d' aygua salada, de quina aygua ne feyen sal, ja en lo temps en que lo terme estava en mans dels sarrahins. Al adquirir Camarasa, lo comte Ramón Berenguer I, lo pou sigué donat á xexanta masos, repartintse ells equitativament les eres de la sal, de la que n' havien de pagar delme al Monarca. No s' ha de confondre eix delme, ab les actuals impositcions ó estancaments de la sal, les que existien quan les corts de Barcelona del 1283, tragueren per sempre mes la gabela de la sal.

En l' any 1270, la propietat de les predites eres de sal, havia sofert notables modificacions, puix los xexanta establiments, s' havien reduyt á deu ó dotze parcers. Hu d' ells, En Guillém Bach, possehia disset eres ó éroles (*areolas*), satisfent delme al Rey, pró á ningú mes.

Lo batlle Pere de Palau, s' apropiá lo delme d' aquesta sal, sense donarlo al Rey: Y á mes d' axó, cada setmana, de la nit del dissapte fins al matí del dilluns, se reservava l' us de la aygua salada, per fabricar sal per son compte, pretenent, que, per rahó de sos domenjes li competia aytal dret en dit pou.

Altre de les usurpacions escandaloses comeses per lo batlle Palau al rey Jaume I, mostra la serenitat ab que ho executava nostre personatge. Los domenges possehits per la Corona á Camarasa, Cubells y Montgay, en aquell temps, se suposava, en les declaracions, que valien cent morabatins de renda. Feren goig á En Pere de Palau, qui passá

à la cort del Rey d' Aragó y ab engany, demostrà al vell rey Conqueridor, que sols muntaven à trenta cinch maçmodines, les quals ell li asseguraria en altre lloch com à cens. Tant bé sapigué enganyar al Monarca, que, creyantlo, li 'n feu escriptura concedintli los domenges reyal, que Palau ambicionava, ab la prestació de les trenta cinch maçmodines de cens anyal.

Certs censos y rendes que lo Rey possehia en lo castell de Segura, havent començat per encarregarsen, Palau, de la sua percepció, acabá cobrantlos per son propi profit. Lo qual esdevé mes extraordinari, si considerem, que lo castell de Segura pertanyia al Rey y à tres altres castlans, que creu, Pere d' Escudós, Bernat d' Alós y Guillém Rossa, devent establirlo mancomunadament en temps de guerra (69). Alguna conuivencia hi devia existir, entre lo famós batlle de Camarasa y dits tres personatges, perque no li contrariassen la usurpació de rendes reyal, à Segura.

Entre los constants valedors del batlle Palau, hi figurava la familia Fluviá (70). Ses pertencencies principals radicaven en lo terme de Cubells, hont hi possehia una fortalesa, la torra de Fluviá, ab drets de castlania. Per la administració de sos domenges, tenia cort propia y batlles, representatius de la sua autoritat en los llochs vehins.

Perc de Palau emparentá ab los Fluviá, puix sa muller era de dita casa. Avants de son casament En Palau, havia tingut un fill d' Aurimona Gomir, soltera, nomenat Pere, llegitimantlo després de casat, en 1279. Pere II, feya constar, en lo decret de llegitimació, que ni Palau ni Aurimona, tenien fills llegítims (71).

Mes la vida de Pere de Palau, després de casat, tampoch fou exemplar en rés, puix en lo procés apareixen altres dones, ab les que ell hi mantingué tractes de tota mena.

Bernat de Fluviá, de la mateixa escola que son cunyat Pere de Palau, apar diferents vegades, defraudant al Rey. S' explica com à referència mes antiga de lo actuat per En Fluviá, la manera com fou *abcegada*, (que equival à *filtrada* en llenguatge del segle XIII) certa *cavalleria* ó feu reyal. Quan fou conquerida Murcia per primera vegada, Jaume I s' utilisá encara d' aquest feu, que estava en mans de N' Arnau d' Artesa per rahó de sa muller. Mes vingut à poder d' En Fluviá, aquest, d' acort ab Ramón de Camarasa, castlà del castell de Camarasa, y de consentiment d' En Pere de Palau, devent fer entre

(69) «Erat comunis dominio Regi et quibusdam aliis Castlanis qui nominabatur p. descudos et bn. dalos et G. rossa ita quod tempore guerre stabiliebatur comuniter».

(70) Apéndice, apartats CXXIII, CXXIV, CXXVI, CXXVII, CXXIX, CXXXII, CLXX, CLXXXV y CCII.

(71) 1279. Lo Rey atorga lo benefici de la llegitimació «ad requisicionem et supplicacionem Petri de palatio et Aurimunde filiè bernardi gomir qui filios legitimos ut dicitur nullos habent» à favor de Pere de Palau nascut dells dos «natum ex predictis Pº et Aurimunda so lutis tunc temporis.» (Registre 44, foli 163, arx. Corona Aragó).

tots dos, dugues cavalleries al Monarca, les ajuntaren, prestantne una sola, «per aleviar lo feu de major càrrech.»

La mancomunitat d' ambiciosos mires d' En Bernat de Fluviá y d' En Pere de Palau, portá á que lo primer cresqués també en importancia y possessions, al ensemps que lo segon. Será pertinent retraure la manera com s' introduhí en lo castell d' Os de Farfanya, En Bernat de Fluviá.

Al morir Jaume I, possehia l' extens terme de Santa Linya, lo vescomte de Cardona, conegut per Ramonet de Cardona. Lo castell de Santa Linya, estava situat entre la conca de Meyá y lo marquesat de Camarasa. De sa remota existencia, lo P. Jaume Pasqual, en una curiosa disquisició sobre antiguetats del Priorat de Meyá, deya devallar de la época romana, recordant á la familia Licinia, tant poderosa á Isona segons les lápides (72).

Consigna lo procés, que l' extens terme de Santa Linya abarcava, lo castell de Privá, Vilanova de Bellpuig, Çes Avellanes, Cestardit, Moragues, Montelús y Castellnou (73). Os, no formava part de Santa Linya, sinó de la regió de Farfanya. Axis se diu textualment, en lo cambi de Santa Linya, entre Ramonet de Cardona y Jaume I, que hagué de revertir á la Corona, «lo castell que es en Farfanya lo qual ha nom Hos» (74).

De la regió de Farfanya, la nova mes antiga, que devalla dels temps en que formava part del reyalme sarrahí de Lleyda, se reduex á la terra del cavaller alarb Almofarani, que després possehí Mir de Toló y en 1195 passá al monestir de Poblet (75).

En los habitants del castell d' Os, lo Rey hi possehia la host y cavalcada. Emperó mentres Ramonet de Cardona, ocupá Santa Linya, lo Vescomte s' empará y considerá com á propi lo predit dret d' host y cavalcada del terme d' Os.

Bernat de Fluviá tingué manera d' introduhirse en la percepció de les rendes d' aquest lloch reyal, ab anterioritat al any 1278, tota vegada que en aquesta data, sense que sapigám per quina causa, lo

(72) «Es muy natural que Tartareu y Sta. Liña perteneciesen al distrito de Erga. Sta. Liña es nombre corrompido de *Saltus Liciniae*; bosque de la familia Licinia, hallándose instrumentos del siglo XI que aún nombran así la villa. Tal vez sería respetable en Erga la familia Licinia: por lo menos en Isona estaba ella establecida y con reputación, conservándose a ún dos memorias suyas». (*Sacras Catalonia Monumenta* M. S. del P. Jaume Pasqual, vol. IV, pl. 547).

(73) Apéndix, apartat CXXV.

(74) Apéndix apartat CXXIV.

¿Se conegué llavors ab lo nom de Farfanya á aquella regió del Segre? Avuy *Farfanyas*, conserva sols com apelatiu del poble de Castelló y en tota la ribera se dona á Os lo cognom de *Balaguer*. (*La Creu del Montseny*, any I, nom. 21, foli 248, 6 d' Agost de 1899).

(75) 1195. «Instrumentum diffinicionis quod Mir de tolo fecit monasterio populeti de turre de farfania».... «turre cum terminis et affrontacionibus et pertinenciis suis que est in ripa de farfania que scilicet turris fuit Almofarani sarraçeni militis quam ad nos dicebamus spectare sicut in instrumentis nostris continetur.» (Cartoral de Poblet, foli 82, doc. 414, arxiu Históric Nacional de Madrid).

Rey II ordená que no percibís já mes les rendes del castell d' Os y que tot lo fins llavors cobrat, ho entregás á En Jaume d' Alarich.

Dos altres personatges anomenats Fluviá en esta época, serien de dita familia: l' ardiaca de la Ribagorça Guillém Bernat de Fluviá (76) y lo cavaller Arnau de Fluviá (77).

Al regnar Jaume II la terra y castlania de Fluviá ab sos drets subsegüents eren d' En Guillém de Fluviá, segurament successor de Bernat (78). Lo cambi de persona no implicá mutació de relacions íntimes y reciprocitat de protecció ab En Pere de Palau.

En la primera meytat del any 1279, lo terme de Santa Linya devia esser entregat per lo jove Vescomte de Cardona á Pere II. Emperó hi havia qui tractava de no dexar practicar la entrega, projectant fins apoderarse fortivolment del Castell.

Lo Rey s' enterá del que 's tramava, ordenant En Ramonet de Cardona, lo fés diligentment custodiar, ó cuydás que d' allí no n' hi pogués exir dany (22 abril 1279) (79).

Poch temps després (26 de juny) Pere II manava á Mossé Ravaya, que si per la guarda de Santa Linya, En Ramonet de Cardona li demanás mil ó dos mil sous, que 'ls hi prestás (80). Lo Rey procurava impedir que se li compliqués la adquisició material de lo que dintre de poch havia d' obtenirne la plena propietat.

Y als pochos dies (17 de juliol) escrivia al Vescomte de Cardona anés á Valencia per ultimar lo cambi projectat, manifestantse en disposició de cumplir lo que entre ells se tenien ja establert (81).

Aquell istiu Santa Linya fou ja definitivament de Pere II, rebentne en cambi lo Vescomte de Cardona, los Castells de Puig-grós y de Torregrosa (82). Hi interviñgueren com á procuradors del Monarca, Guillém d' Alarich, ardiaca de Valencia y Bernat de Montpaó. Lo 16 d' octubre, escrigué Pere II, als homes de Santa Linya, que presta-

(76) Registre 41, foli 76 (arx. Aragó).

(77) A instancia de Bernat de Montpaó fou comprat per Jaume I un cavall á Arnau de Fluviá, ordenant lo Rey pagarlo (Registre 46, foli 6, arx. Corona d' Aragó).

(78) Com á darrera data en que apar En Bernat de Fluviá, podem consignar l' any 1281, (6 idus Febrer de 1280) en lo manament del Rey al Rattle d' Os perque assistesca á En Comings á fi d' émbargar los bens que Bernat de Fluviá possehís á Os. (Registre 49, foli 20).

Mes seguidament se trova en lo propi arxiu la existencia d' en Guillém de Fluviá questionant ab Bertran de Montgay en lo text següent:

1281.—«Causa quod vertitur seu verti sperantur inter G. de fluviانو ex vna parte et bertrandum de Montgay ex altera super facto quorundam domengiorum et quarundam domorum quos idem Bertrandus ut asserit per Regem tenetur fuit comissa Petro de palacio. Datum Herde III nonas Martii. R. de bisuldono». (Registre 49, foli 44, arx. Cor. Aragó).

(79) 1279.—«Nobili Raimundo de Cardona: Intelleximus quod temptatum est ab aliquibus furtive capere Castrum de sancta Linya. Quare mandamus vobis quatenus custodiatis et custodiri faciatis bene dictum Castrum ut nobis uel terre nostre inde malum aliquod valeat euenire. Datum X^o kalendas Madii.—S. P. de sancto clemente.» (Registre 41, foli 81).

(80) Registre 41, foli 94.

(81) Registre 41, foli 114.

(82) Registre 42, foli 211.

sen homenatge al ardiaca Alarich, son representant, y l' ajudessin en la custòdia del Castell (83). En igual data ordenava á Bernat de Fluviá, entregás al propi Alarich, los drets y rendes que percibía la reyal casa en lo castell vila y homes d' Os, Mérita y Calaterrá (84) ¿No hauria servit de res la orde del 1278?

Succehí un incident ab Bernat de Fluviá: que com impedís lo domini y drets que competien al Monarca en la vila y castell d' Os, Pere II, en 27 de juny de 1279, maná á Pere de Palau li embargás los drets que possehia en los homes de la vila y terme de Mérita, y á En Guillém Moliner fes altre tant en sos drets en lo castell y vila de Calaterrá (85) Un altre document del 16 de maig de 1279, indica que més d' un any avants, lo feu que á Mérita possehia En Fluviá, s' embargá, d' ordre de Pere II, per lo batlle Palau. ¿Com compliria, aquest, les disposicions emanades contra son parent y valedor? Segurament enganyantlo y d' aquí la autorisació de desemparament adreçada per lo Rey al cunyat d' En Fluviá (86).

Que la administració d' En Bernat de Fluviá á Os, fora vexativa, ho acabarà de mostrar altre orde del Rey al seu Llochtinent de Lleyda perque averigüés, si En Fluviá havia expoliat als templers trayentlos de la possessió de les heretats que tenien á la torra de Soma? á Os y á Tartareu, y en cas afirmatiu, manant se retornás als templers en dita possessió (87).

Pere de Palau regí á Santa Linya en nom del Rey y donant tota ajuda á les aspiracions d' En Fluviá, feu perdre als Monarques lo domenge y altres drets reyalts á Os, en profit de son cunyat, segons se consigna en lo procés. Emperó de! any 1279 es un nomenament de Pere II, en favor de Jaume d' Alarich, comisionantlo per cobrar drets y rendes reyalts á Os, Mérita y altres llochs vehíns (88) Duraria poch la administració d' En Alarich, de qui no resulta clar que marxés d' acort ab En Fluviá y ab tota la facció d' En Pere de Palau.

Següiren en ses controversies Bernat de Fluviá y lo Rey d' Aragó, arrivant lo primer á desexirse del Sobirà, moventli temeraria guerra en 1281; per lo que, li sigueren emparats tots sos bens de Calaterrá y de Dur (89).

(83) Registre 42, foli 153.

(84) Registre 42, foli 153.

(85) Registre 41, foli 101.

(86) 1279 (16 de maig) Ordre de Pere II al batlle Palau, dientli que si li constava que En Fluviá servís degudament al Monarca per lo feu de Mérita, li alsés la empara y retornás les rendes percebudes l' any precedent. (Registre 41, foli 75.)

(87) Registre 42, foli 136.

(88) Registre 42, foli 153.

(89) 1281. (5 de Març) — «G. molinerii. Cum bernardus de Fluviiano sit contra nos in guerra, mandamus vobis quatenus visis presentibus emparetis eidem quocumque habet in Calaterrano et in castro de dur et termino suo. Datum Herde III nonas marcii. (Registre 49, foli 46).

III.

FAMÓS SITI DE BALAGUER EN 1280

Turbacions á Catalunya del 1277 al 1279.—Pere de Palau aprofitantse de la mort de Jaume de Cervera (1279).—Apariencia de pau entre los ríchs homes y Pere II (Maig de 1279).—Invasió d' alarbs á Valencia.—Astucies de Pere de Palau en la cort reyal.—Dominis feudals del Rey á Llorenç.—Ríchs homens catalans desexintse de Pere II (Janer de 1280).—La host del Vescomte de Cardona davant Barcelona y les dels Comtes de Foix y d' Urgell davant Lleyda (Març de 1280).—Balaguer quartel general dels revoltats.—Siti de Balaguer per Pere II.—Situació financiera del Rey.—Jaume de Mallorca guardant la frontera de França.—L' usatge «Prínceps namque» convocat en catalá.—Preparatoris de socors ultrapiurenchs als sublevats.—Deseximent del Vescomte de Vilamur.—Rendició de Balaguer.—Pere de Palau actuant en esta temporada.—Adquireix lo castell de Privá (1281).—Completa sotsmissió dels presoners de Balaguer á Pere II (1281).—Lo Rey obté lo directe domini del Comtat de Pallars, Vescomtat de Cardona y Baronia d' Erill (Agost de 1281).

La altívol actitud en que durant lo segle XIII, s' acostumaren posar, los ríchs homes de Catalunya, fent cara al Monarca, desexintse d' ell y combatintli terres, feus y vassalls, no 's deturá al morir Jaume I. Lo breu regnat de Pere II (27 Juliol 1276 á 11 de Novembre de 1285) es de continuada controversia ab sos principals senyors, á causa del character resolut y enérgich del Monarca aragonés.

Aquest esperit, que enverenava l' ayre pur d' amor á la terra, tractá d' explotar-lo á sos fins particulars, hu dels prohoms del Principat, lo primer d' ells en astucia y perseverancia, En Roger Bernat III comte de Foix y vescomte de Cerdanya y Castellbó. Valentse de les relacions en que estava ab los senyors vevíns, s' aprofitá de la inexperiencia é impetuositat del jove vescomte Ramonet de Cardona y dels ideals cavallereschs que generalment dominaven, per enredar á ell y als Comtes de Pallars y d' Urgell, convertintlos en instruments inconscients de la sua ambició.

Al presentarse la revolta y agitació á Catalunya, ab lo regnat de Pere II, es prou carácterístich observar, que, sol compondre sempre les mateixes regións del N. O., ço es, les conques hidrográfiques del Cardener, del Noguera y del Segre, exceptuantne la ciutat de Lleyda y part de la Cerdanya. Bé 's veu en axó, que lo mohiment tenia son cap en los Pirineus, ó per millor dir, en la frontera de Foix.

Lo motiu que pretextaven al combatre á llurs reys, quan no 's tractá de les postats indogudament retingudes, fou la negativa á seguirlo fora de Catalunya, ádhínt que les lleys de la terra, los obligava á prestar servey militar al Comte de Barcelona y no al Rey d' Aragó.

Quan, Pere II, se coroná solempnialment á Çaragoça (16 Novembre

1276) la guerra ab los senyors catalans ja semblava esdevenir propera. Ab intent de guanyarse la confiança del Sobirà y aprofitarse d' aquella perturbació política, lo batlle Pere de Palau, anà á Çaragoça y se posà d' acort ab Pere II. A ff de dexar convenientment custodiats los llochs de sa jurisdicció, obtingué permís d' armar cert nombre de cavallers, á compte de les rendes de la Corona. En Palau buscava sempre justificar despeses extraordinaries, per enredar los comptes de la sua administració.

Al començar l' any 1277, En Ramonet de Cardona tractà de dampnificar les terres del Rey. Lo Batlle de Camarasa, per defensió del terme, en lo mes de Janer armá alguns cavallers sots capitania d' En Guillém Moliner y d' En Arnau Fluviá. Ordinariament tingué armats, En Palau, uns set ó vuyt cavallers y quan mes n' hi havia en peu de guerra arribaren á quinze. Tot son territori jurisdiccional fou recorregut y custodiat per ells, fins á Cinquagesma, en que, sense haver disminuít gens lo perill, sigueren llicenciats dits homes.

L' engany no 's feu esperar al passar comptes al Rey, aparentantli haver mantinguts armats, los cavallers, un temps major del que hõ foren, que á curta diferencia arrivá á unes set setmanes (90).

La guerra del 1277, poch combinada per sos directors, fou tota ella, un foch d' artifici. Be es cert que per un cantó lo Vescomte de Cardona combaté terres del Rey y per l' altre, Roger Bernat III comte de Foix, llençá la sua gent contra la del Bisbe d' Urgell; mes resultá migrat l' esforç de dits capitosts, y després d' alguns fets d' armes, que no son del present cas referir (91), dit mohiment sigué momentaneamente calmat.

En los anys de 1278 y 1279, lo Rey, dictá certes provisions sobre lo castell de Puigvert y d' En Bernat de Torá son possessor, comisionantes, á En Pere de Palau, y merexentli donchs sa confiança (92).

A més de batlle reyal, Palau, seguía actuant de perceptor de les rendes que cobrava En Jaume de Cervera, delegant aquests oficis, quan sortia del terme, á un altre Pere de Palau, fill de son parent Guillém.

Jaume de Cervera morí en 1279, heretantli la sua filla Guilleumona, qui residí, per ordre del Rey, al castell d' Alós, ab sa mare. Dit castell, de gran renom, pertanyia á D. Pedro d' Ayerbe germá bastant de Pere II. Tal vegada comensaren llavors les grans desayenencies, que, per causa del matrimoni de Guilleumona, eren prou vives

(90) Apendix apartat LIII.

(91) Vegis Baudou de Mony *Relations des Comtes de Foix avec la Catalogne*, vol. I, pl. 231.

(92) Registre 41 y 42, foli 22.

1279 — Petro de palacio quod exequatur mandatum quod dominus Rex sibi fecit super facto bernardi de torano racione Castri de pugirs? uel ueniant presentialiter aut mitat dici justam causam propter quam desistit. Datum barchinone III° nonas May. — P. de sancto clemente. (Registre 41, foli 68).

en 1281, entre sos dos tutors Guillém d' Abella y Arnau d' Artesa d' una part y lo Sobirá. (93).

Pere de Palau s' aprofitá de la mort d' En Jaume de Cervera, per ferse adjudicar les rendes que aquest havia obtingut de la Corona en terme de Camarasa. Per lo que, á les colonies y rendes que já cobrava, hi ajuntá dos mil quatre cents sous de quistía, de que avants n' era receptor En Cervera.

En l' any 1279, los cavallers catalans se mancomunen contra del Rey. En Ramonet de Cardona y En Roger Bernat de Foix, obligaren á Pere II, á convocar una host per Manresa al 1 de Maig. Lo Sobirá adreçá lletres á tots los veguerius de Catalunya, no omitint á En Pere de Palau, conceptuantlo veguer de Camarasa, Cubells y Montgay (94).

Los capitosts del mohiment contra Pere II, tampoch creüríen esser oportunitat de lluyta y amaynaren les exigencies, firmant un conveni de pau, al que se seguí la contraordre passada per lo Rey, á les vegueries, de sobreseir en los armaments (15 de Maig de 1279).

Prou havia menester, Pere *lo Gran*, posar termini á les discordies interiors de Catalunya, puix lo perill sarrahí apuntava en la frontera de Valencia. En la segona mitat del any 1279, se trasladá á la ciutat de Valencia á fi de poderlo conjurar més facilment, y dirigir la trama de socors hont major necessitat n' hi hagués.

La predita mort de Jaume de Cervera, ocorreguda aquest any, y la ordonació d' alguns afers seus particulars, portaren á Pere de Palau á la cort del Rey, en lo Novembre del 1279. L' acompanyaren á Valencia, alguns amichs de la localitat, ço es, Ramonèt de Camarasa, castlà de Camarasa, y En Jaume Alarich, los quals esperaven també aprofitarse 'n del viatge.

En los derrers anys, Palau, vegentse plé de diners, havia fet grans adquisicions territorials, perjudicant drets senyorials de la Corona. Trovantse donchs en descubert, volgué solidar la sua situació, já fos espontaneament, já instat per los administradors del reyal patrimoni, ahont figuraven en primera fila los germans jueus Jucef y Mossé Ravaya (95).

(93) 1281 (15 kalendes Novembre).—Les reclamacions dels tutors de Guilleumona de Cervera, demanant la sua pèrsona, donaren motiu á la comisió conferida per Pere II. á Mestre Ramon de Besalú, ardiaca de Tàrracon en la iglesia de Lleyda, perque concgués en esta controversia. Mentrestant ordonava á Pedro d' Ayerbe, que fins hagués fallat lo jutge Besalú, «predictam puellam non abstrahatis nec abstrahi faciatis de posse matris sue nec de castro de Alos ubi eam esse intelleximus nec procedatis aut consenceatis matrimonium uel sponsalia interim fieri de eadem». (Registre 50, foli 189).

(94) Moltes son les ordres d' armaments circulades, no sols als veguers Torroella de Gerona y Terra del Vullés, si que també als cavallers y poblacions del Principat, contingudes en lo Registre 41, folis 63 y 64.

(95) La familia juiva dels Ravaya, de gran prestigi y renom en la segona meytat del segle XIII, se la trova molt afecte á Pere *lo Gran*. Jé del temps de Jaume I, intervenia en l' erari del Monarca, puix en l' any 1280, Pere II no havia pogut obtenir de Mossé Ravaya, les liquidacions devallants de la administració del temps de son Pare. (Reg. 48, foli 131). S' há de

Per tant, legalisá algunes de dites compres (96), arbitrant y obtenint la aprobació de Pere II.

A més, procurá axamplar los límits del territori hont exercia son ofici de veguer, que d' ara en avant, passant dels termes de Camarasa, Cubells y Montgay, compregué á Montsonís, Foradada, Alentorn y parroquies vehines, encloses entre la serra de Berules y la de Fabregada. Emperó quedá, Pere de Palau, sots la immediata subgecció d' En Ramón d' Orcau, lloctinent reyal en la veguería de Cervera y altres termes (97).

Aximateix á Valencia gestioná y obtingué, En Pere de Palau, de Mossé Ravaya, per termini de cinch anys y preu de mil cinch cents sous jaquesos l' any, los drets y rendes de la batllia de Camarasa, Cubells y Montgay (98). Mossé Ravaya seria arrendador de les batllies de la Corona, subarrendantles á segones persones.

També aprofitá, En Palau, de sa anada á Valencia, per moltes altres menuderies. Axís llegitimá á un fill seu, hagut d' Aurimona Gómir; se feu adjudicar certes ballestes y cayrells, que ell sabia tenia l' alcayt Trilles, en lo castell de Torres; adquirí los drets reysls en les

tenir present, que lo Conqueridor, morí dexant grans deutes, que liquidá penosament Pere lo Gran, segons apar d' alguns pregons del 5 de Març de 1281. (Reg. 49, foli 48).

Es continuada, la intervenció dels Ravaya, en les rendes reysls de tota mena, segons exemple que 'n presenta ab l' arrendament fet dels drets que la Corona percibia á Gurb. (13 de Maig 1280. Registre 48, foli 32).

Després de la guerra civil del 1280, existexen altres ordres del Rey, als veguers y batlles de Catalunya, Aragó y Valencia, per fer entregar als germans Mossé y Jucef Ravaya, lo produit per les sues recaudacions. (25 de març y 1 d' abril de 1281). (Reg. 49, folis 60 y 70).

Astruch Ravaya, personatge no tant remarcable com los dos precedents, es obgecte de la reyal munificencia, obtenint del Monarca en 1280, franqueses per los habitants de la població que tractava de construir á Borrassá. (Reg. 48, foli 100).

(96) 1279 (IX kalendas Decembre) Pere II aprobá y confirmá á Pere de Palau primer, la compra que feu á Guillelm de Meyá de sos drets y accions á Camarasa. Segon, la compra que En Palau feu al difunt Ramón vescomte de Cardona, de rendes y drets á Camarasa y Cubells. Tercer, la compra feta á Ramón Folch vescomte de Cardona, dels drets que tenia á Camarasa y Cubells. (Registre 44, foli 162, arx. Corona Aragó).

(97) 1279.—«Petrus etc. Constituimus uos P. de palacio vicarium nostrum in Camarasia Cubels et Muntgay Muntsonis et Foradada et Alentorn et ompibus aliis quod sunt de serra de berules usque ad serram de fabregada et quod in ipsis locis exerceatis officium vicarie loco nostri. Ita tamen quod vos teneamini respondere et obedire nobili Raimundo de orchau tenenti locum nostrum in vicarie Cernarie et aliis locis quod sibi comisimus sicut alii vicarii Catalonie obedire et respondere tenentur locum nostrum tenentibus. Et ipse R. dorcau possit exercere et alia facere in predictis locis quem admodum ex concessione nostra facere et exercere potest in aliis locis quod sibi comisimus. Mandantes vniuersis hominibus predictorum locorum quod uos habeant et teneant per vicarium et uobis nel cui uolueritis obediant et respondeant et uos sequentur in omnibus in quibus eos necessarios habueritis quandocumque a uobis fuerit requisiti. Alias mandamus uobis quod uos ad hoc compellatis eos forciter et districte. Datum valencie VIII° kalendas Decembris. Scripsit P. marchesii». (Registre 44, foli 162, arx. Corona Aragó).

(98) 1279.—«Petrus etc. laudamus et confirmamus uobis p^o de palacio uendicionem baille et redditum nostrorum de Camarasa de cubels et de muntgay quam Mosse rauaya fideiis bajulus noster uobis fecit ad V annos pro precio M D solidos jaceenses quolibet anno prout in carta inde uobis facta a dicto Mosse plenius continetur. Datum valencie V kalendas Decembris.—Sc. P. marchesii». (Registre 42, foli 179).

escrivanies y maells de Camarasa, Cubells y Montgay; obtingué que sortís de la presó d' Alós, y de mans de Pedro d' Ayerbe, un tal Guillem d' Alós, per passar á poder d' En Ramon d' Orcau; etc. (99).

En Ramonet de Camarasa, duya entre mans, la venta d' una castlania ab domenges, en lo castell de Llorenç. Aceptada per Pere II, y aparexent En Palau, com á mitjancer y defenedor dels drets del Rey, aquest lo comissioná per ordonar á la escrivania, lliurés albará de cinch cents sous com á preu de dita castlania en favor d' En Camarasa.

S' aplegáren en la escrivania reyal á dit obgecte, En Palau, En Camarasa y N' Alarich. Lo primer, molt descaradament disposá si-guessen consignats sis cents sous en l' albará de compra. Y quan sos companys li observaven ingenuament, com hi feya metre tanta suma, respongué, *callássen que aquelles C sous que hi eren de mes, com en R. de Camarasa hauria la paga, que partir los sien ells* (100). Que no exagerarien los acusadors d' En Palau al explicar lo frau, sembla comprovarse per los registres reyls, hont hi figura una orde expedida á En Mossé Ravaya, de pagar set cents sous jaquesos á En Camarasa (101).

Per cert que en l' albará adreçat á En Ravaya, se denomina esta adquisició, *cavalleria* y no *castlania*, lo qual no ve á esser lo mateix. Tenim explicat en altre lloch lo què eren los castlans y les castlanies (102) y per tant nos limitarém á dir lo que solia entendres per *cavalleria*, designació que implicava una idea de territori. L' autor Moncada, en lo segle XVII, extractantho del jurisconsult mitjaeval Jaume Callic, manifesta esser la *cavalleria de terra*, una casa militar, ab sa cultura y lauró y certa assignació de renta, que es molt possible constés de deu sextaris de blat, segons apar de la glosa del usatge *ut qui interfecerint. Cada sextari equivalia á vuyt quarteres*. Aquesta renda servia per conservar cavall y armes á defensió de la terra. Los Comtes de Barcelona tenien constituïdes cinch centes d' estes *cavalleries* ó cases militars, ab obligació de comparexer llurs propietaris á la host sempre que hi fossen cridats (103). Y de la *parellada* nos diu lo

(99) 1279.—P. de trileis alcaydo de turribus quod tradat P' de palacio tres ballstas uide-licet duas de turno et una de duobis pedibus et duas caxias de quarellis vnam de quarellis de strep et aliam de III pedibus. Datum valencie VIII° kalendas Decembris.

•R^o dorchar' tenenti etc., quod moneat nobilem p. fratrem domini Regis ut restituat ei G. de alos quam captum tenet et alias procedat contra eum etc. Datum ut supra.

•P. de palacio quod petat in Camarasia Cubels et muntgay omnia jura domini Regis tam super facto scribaniarum carniceriarum quam super aliis juxta mandatum per dominum Regem factum super dictis juribus petendis aliis officialibus domini Regis. Datum valencie VII° kalendas ut supra. (Registre 42, foli 178).

(100) Apendix, apartat LXX.

(101) 1279 —Mosse ravaya quod soluat visis presentibus R^o de camarasa Septingentos solidos jaccenses quos dominus Rex sibi debet racione cuiusdam cauallerie de lorens quam ab eo cmit. Datum valencie VIII° kalendas etc. (Registre 42, foli 178, arx Corona Aragó).

(102) Vegis lo present Botlletí, any I, nombre I, *La institució del «castlà» en Catalunya*

(103) Moncada. *Episcopologio de Vich*, vol. I, pl. 322.

propi autor Mòncada, que, era la terra que una parella de bous podia llaurar ab un dia de treball, resultant donchs, equivalent la *parellada* à la *jovada*.

L' interés especial de Pere II en acrexer ses adquisicions feudals à Llorenç, es manifest, puix no content ab la compra feta à En Camarasa, obtingué una segona castlania d' En Bernat de Llorenç, per preu de mil cinch centés morabatins (104).

Retorná de Valencia à Camarasa, En Pere de Palau, mes poderós del que n' havia sortit. No estranyem que senyors vehins, procurassen obtenir la sua protecció y salvaguarda, segons feu Bernat de Miravet, senyor del castell de Privá, en 1280 (105). Era, Privá, un lloch que formava part del extens terme del castell de Santa Linya y comptava ab mes de cent populadors.

Aquest crexent predomini d' En Palau y la amistat íntima que l' unia ab lo vescomte d' Ager Alvaro de Cabrera, li doná valor per exposarse als majors atreviments. Bó serà recordar, que lo Vescomte, estava emparentat, d' una part, ab les cases comtals d' Urgell y de Foix, per esser fill segon del comte Alvaro de Cabrera mort en 1267, y de Cecília de Foix: y d' altre, mes avant ho estigué, ab la casa vescomtal de Cardona, per haverse casat ab Sibila germana de Ramonet de Cardona. Fou filla, Sibila, del vescomte Ramón Folch, mort en 1276 y de sa segona muller Sibila, y aquesta à son lloch filla dels comtes d' Empuries Pons Huch y Teresa Fernández.

Sobrevingué l' any 1280, trovantse Pere II à Valencia, prou ocupat ab los afers de la invasió sarrahina. A judicar per los fets subsequents, ço es per la acusació que mes avant formulá lo Procurador del Royal Patrimoni, lo Comte de Foix y sos amichs. tenien molta participació en la vinguda d' aquets alarbs, del Africa y Granada, à la frontera valenciana. Per tant, los ríchs homes catalans devien combinar llur mohiment ab l' atach d' aquells, si volien que tinguessin exit les exigencies y ambicions que colorejaven ab lo nom de reivindicacions de llibertats ó privilegis trepitjats per la Corona.

Al començar l' any 1280, se formá la consabuda lliga dels senyors catalans, aparellats à desexirse de Pere II y à combatrel. A mes de Roger Bernat comte de Foix, d' Ermengol comte d' Urgell y de Ramon Folch, vescomte de Cardona, als qui devém considerar promotors del mohiment, hi figuraven Arnau Roger, comte de Pallars, son germá Ramón Roger, Bernat Roger d' Erill, Guillém de Bellera, Ramón d' Anglesola, Guillém Ramón de Josa, Bernat de Portella y Pons de Ribelles. Als dits cavallers, quins noms consten en la documentació, s' hi poden afegir encara, Ramón d' Abella, Pere de Josa *lo blanch*,

(104) Registre 48, foll 94.

(105) Apendix apartat CCIV.

Guillém Muralt de Rocafort, Isarn de Fongaus y Ramón Durfort de Tolzá, continuats per lo cronista Dezelot. Mes los altres, que encara hi afegeix Tomic, no 'ns atrevim, á consignarlos, per lo poch crèdit que 'ns mereix aytal historiador.

Les possessions dels senyors complicats en lo mohiment de revolta, radicaven al N. O. de Catalunya: mes axó no vol dir que tot lo N. O. estigués ab ells. Molt al contrari, alguns cavalliers subgetes als Comtes d' Urgell y de Pallars, no volgueren adherirse al mohiment. Alvaro de Cabrera vescomte d' Ager, no 's posá al costat de son germá Ermengol comte d' Urgell; En Comengés, tampoch seguí á son cunyat Bernat Roger d' Erill; ni Bernat de Vilamur, marxá d' acort ab son parent Ramón de Vilamur, quan aquest més avant, en lo Juliol, se desexí del Sobirá (106).

Les terres del Rey sigueren atacades per los richs homes, sens fer precehir esta agressió, de lletres de deseximent. Estes, les trameteren després, quan já feya un més estaven ells en campanya, rebentles Pere II á València, lo 22 de Febrer de 1280. Lo Monarca hi respongué moderadament, mostrantse aparellat *de pendre e de fer dret e tot ço que deguessem a vos e an R. Folch e al comte de Paillars e a totz altres a qui nos demanassem res.*

Se manifesta l' intent de Pere II, de guanyar temps, á causa de la guerra sarrahina. Mes cautelós y previsor. al dia següent (23 de Febrer) escrigué á son germá Jaume rey de Mallorca, comunicantli, lo fet y arbitrant la sua cooperació per reduyr als qui l' atacaven. Al ensempe, ordená als oficials de Jaume, en lo Roselló y Cerdanya, impedíssen. que de llurs districtes, se prestés favor ó ajuda als desexits. Al Veguer de Gerona escrigué també, perque s' aparellás á la defensa, encomenantli no atacar als desexits, avants d' expirada la treva de quinze dies, que, segons los Usatges, devía seguirse á tota tramesa de cartells de deseximent. Los oficials del Rey, devien mostrar gran cura en no trencar les lleys de la terra, majorment llavors en que 's culpava al Sobirá de la sua violació, y era aquest lo pretext obligat per combatrel.

Pere II dictá ordres y prengué tals precaucions, que, tementli En Roger Bernat de Foix, aparcom si volgués recular del mal camí en que s' embrancava. Tal vegada buscá honrosa fugida, negociant ab l' infant Anfós y oferintse á entregarli castells del comtat d' Urgell, y assegurarli sa fidelitat en lo servey degut per lo feu de Castellbó. Encara mes, li manifestá, que, s' interposaria com á árbitre en les controversies en que estava lo Primogenit, ab lo Vescomte de Cardona y sos amichs.

(106) 1281 (5 de Març).—Comunicació de Pere II al Comte de Foix, dientli, que, sabedor per Bernat de Vilamur, de que: s' havia desexit d' ell, á causa del socors que Bernat doná á la host royal en les operacions contra Balaguer, l' advertia, que defensaria á En Bernat de Vilamur y á sos vassalls com á subdits seus. (Registre 49, foli 44).

La diplomacia de Pere *lo Gran*, major que la astúcia del Comte de Foix, no 's prestá al joch. Tost exigí á aquest, no faltés á les estipulacions que entre ells se tenien firmades, rebutjant l' arbitratge que oferia (18 de Març de 1280). Y als demes senyors catalans, especialment á En Ramonet de Cardona, los hi demaná satisfacció per los dampnatges comesos.

Mes la guerra començada, prengué major força, aparexent lo vescomte Ramón Folch, davant los murs de Barcelona hont lo Veguer Gombau de Benavent, lo requeri á allunyar-se'n. La ciutat posá sa host en campanya y perseguí á Ramonet de Cardona fins hagué traspassat lo Llobregat, refugiantse á Corbera, havent prés alguns esclaus y pagesos en esta cavalcada. Y mentres aquest capdill desexit, devastava lo Panadés, los Comtes de Foix y d' Urgell talaven los camps de Lleyda presentantse al enfront d' esta població.

Lo Rey d' Aragó aparentá no preocuparse'n; acabá de deturar y vencer; en la frontera valenciana, la invasió dels alarbs, com si altre contratemps no tingués. La calma ab que procehí á combatre als ríchs homens catalans, s' ha interpretat, en lo sentit de que buscaria ferlos devallar á tots de les regions montanyoses, per millor vencerlos al plá.

Los desexits, escullint á Balaguer per quartel general, hi concentraren les forces de que disposaven, suposantse que hi tingeren, en lo més de Maig, tres cents cavallers y set mil infants.

Pere II, marxant rápidamente á Lleyda, (hont, desde lo primer de Maig, hi aplegava una bona host) (107), s' apressá á empendre la decisiva é important operació, que devía posar termini á les continuades exigencies y perturbacions dels ríchs homes del N. O. de Catalunya: lo siti de Balaguer.

Mentres á Lleyda hi ultimava los seus preparatoris, se presentáren á Pere II, Bernat d' Artesona y Arnau de Stavil, cavallers delegats de Guillém de Bellerá, per notificarli, que aquest, havia firmat contra la sua voluntat, lo deseximent tramés al Rey, puix volia seguir la opinió del Sobirá.

Pere II respongué per escrit, á esta misatgeria oral, dient, que trametria á En Ramón de Molina, ahont ell digués per guiarlo, axis com, que volgués repetirli en una carta, lo que li havia fet dir de paraula. («Interim autem mitatis nobis uisis presentibus unam litteram ex partem uestram sigillatam sigillo uestro in quibus significetis nobis ea quod nobis dici transmisistis per dictos milites in quam etiam reuoce-tis dictum acuyndamentum») (108).

(107) La reunió d' un contingent de tres mil cavallers y cent mil infants que suposa N, Anton Bofarull (t. III, pl. 335), copiantlo del hñstorador Desclot (capítol LXXV) no s' avé ab les continuades convocatories y demandes de socors, fetes per Pere II durant les operacions del siti de Balaguer. Per tant, ho creyém una de les moltes exageracions á que s' incli-naven prou sovint los escritors mitjaevals.

(108) Registre 48, foli 29.

Desde Termens, Pere lo Gran, lo 24 de Maig, trameté un requeriment á Balaguer, confiat á n' En Guillém Galvany, perque fessin lo que devien á son senyor subdits feels (109). La lletra reyal, que Galvany entregá als prohoms de Balaguer, li fou rebutjada. Y alguns dels Cortits li obgettáren, «que manas als homes de Lleyda que á élls no havia re que manar.» Eren, los Cortits, familia molt poderosa de Balaguer en lo segle XIII, (110) la que indubtablement intervenia en 1280, en la sua administració municipal.

Lo 25 de Maig, lo Rey sortí de Lleyda presentantse davant Balaguer, quín siti començá (111) ab la major obstinació. Les consecuencias que portá foren d' importanciá en les relacions entre la Corona y sos majors feudataris, y per ço seguirém ab interés les sues operacions.

En les conques del Segre y del Noguera, motivá gran perturbació esta guerra civil, tota vegada que uns pobles s' inclinaven al partit del Rey y altres al dels Comtes. Pere II tractá de bon principi de convencer als qui veyá contraris, notántseli l' intent d' estalviar operacions militars que los ocasionés dampnatges. D' aquí la expresiva lletra adreçada als prohoms d' Agramunt, de tant interés per lo llenguatge, quan per exposar algunes rahons en les que apoyava, lo Sobirà, ses pretensions de considerar feudatari al Comtat d' Urgell (112).

«Petrus fidelibus suis probis hominibus et universitati Acrimontis Salutem et gratiam: ben creem que sabets lo deute de la fe et de la naturalea de que a nos sots tenguts que de LX ans a ensa et de plus lo nostre llyatge a auda seyoria el comtat durgel et postat la qual lo senyor Rey en Jacme de bona memoria pare nostre moltes vegades ha presa segons que sabets creem: atresi que sabets les conuinenses que foren fetes entre nos el Comte de Foix et Nermengol sobrel fet del Comtat Durgell per les quals conuinenses nos nos cregem de gran seyoria el dit Comdat et jens: per ço si tot lo Comte de Foix nos contrasta contra la tenor de les cartes et de les dites conuinenses no roman que a nos no sia salu lo nostre dret el dit Comdat: et nos per aço no fom anc en proposament de fer mal a neguns locs del Comdat ans manam tota hora ans que nos fossem en la terra, depus que la guerra fo, al enfant Nafos fill nostre et als officials nostres que no feesen mal en negun loc del dit Comdat per ço cor si mal hi fees hom feeren lo a nos meteyxs et ales nostres cozes et jassia que aiam fet mal a balaguer auem ho aut a fer per ço cor lo Comte de foix et la mayor partida dels altres

(109) Registre 48, foli 30.

(110) Pere Cortit de Valfagona, tenia, en 1281 (27 Abril), dos mil sous jaquesos assignats en la batllia d' Agramunt, los quals obligá per lo Comte d' Urgell mentres estigués á la presó. (Registre 49, foli 80). Pere Cortit de Ça Abadia, havia perdut un esclau sarrahí que li tenia presoner En Pere de Palau en 1281 (12 de Març). (Registre 49, foli 52).

(111) 1281.—25 de Maig: un document reyal es datat ante Castrum de Balagarií. (Registre 48, foli 30).

(112) Registre 48, foli 39.

enamics nostres eren layns et agem dacort dassetyarlos: et encara per go cor enans que nos nos posassem al dit setge lur tremezem carta que ells que atesessen a nos en regonigesen lo deute de la fe et de la naturalea en quens eren tenguts la qual carta no uolgren pendre ans réposeren alguns dels Cortits que manas als homes de leyda que a ells no aua re que manar: perque nos vos requerim per la fe et per la naturalea que tenguts nos sots eus manam que uosaltres atenats a nos axi com leals vassals son tenguts datendre et dobeir a lur senyor en tal manera que no aiam a enantar contra uostres cozes la qual cozans pesaría fort si a fer ho auiem et siuicm? acort es que alguns de uosaltres uos uulats uecr ab nos sobrasso et parlar ab nos plau nos uolem ho encara que vengats salus et segurs en anan en estan et en tornan ab totes uostres cozes. Encara queus tremezem en R. dorcau ho en berenguer de beluis ho altre que uosaltres uulats et nos exiruosen si obs hi es per parlar ab uosaltres tro a merita et de totes aquestes cozes sapiam en breu areu respost. Datum in obsidione balagarii VII idus iunii. S. P. marches».

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI.

(Seguirá.)

ITINERARIO DEL REY PEDRO I DE CATALUÑA, II EN ARAGÓN

(1196 - 1213)

Pocas son las noticias que ha dado Zurita de los primeros tiempos del reinado de Pedro, *el católico*, de manera que las referentes á los seis primeros años no llenan más de dos páginas de sus *Anales*. Y como aquel insigne cronista ha sido la fuente principal de todos los historiadores catalanes y aragoneses, ha continuado la deficiencia referida hasta nuestros días.

El corto número de documentos interesantes de aquel período, que han sido conservados ó conocidos, es la causa de la pobreza de su historia y de la poca precisión con que la han escrito los autores más reputados.

Por medio de paciente investigación en varios archivos y de la reunión ordenada de escrituras citadas ó publicadas en diversas obras nacionales y extranjeras, hemos obtenido un número mayor de datos y noticias del primer quinquenio del reinado de Pedro I, el más fastuoso y galante de los príncipes de la casa de Barcelona. Así es como podremos dar mayor desenvolvimiento y exactitud á su itinerario, que será, sin duda alguna, esquema indispensable para reconstituir y ampliar su accidentada é interesante historia.

Por disposición testamentaria de Alfonso I, quedaba su hijo y sucesor sometido á la dirección y curatela de la reina madre, hasta que